

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

OMA Bilten

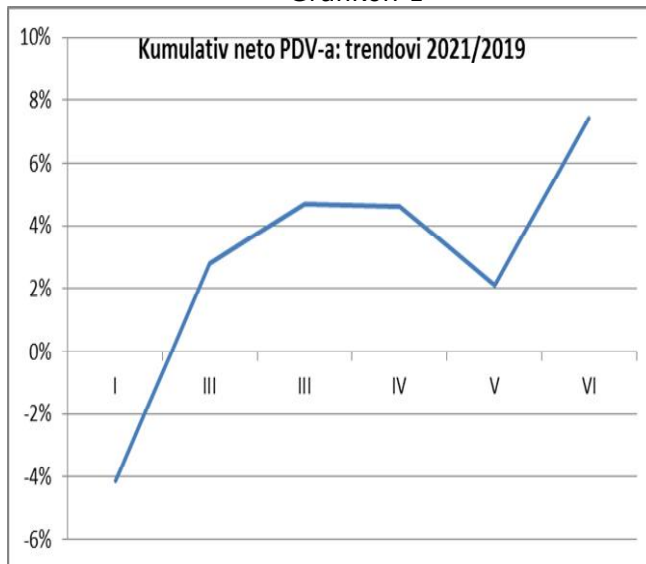

Broj
Број
Number **193/194**

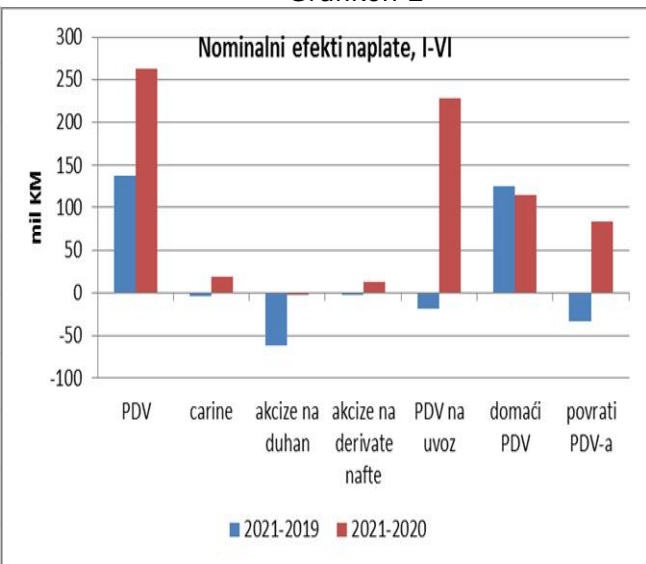
U fokusu...

Prema preliminarnom izvještaju o gotovinskom toku neto naplata indirektnih poreza u junu 2021. bila je za 181,5 mil KM veća nego u junu 2020, što predstavlja rast od vrlo visokih 39,6%. Visok rast naplate u junu povećao je kumulativni suficit, te je u periodu januar - juni 2021 naplaćeno neto prihoda više za 329,2 mil KM u odnosu na naplatu u istom periodu 2020., odnosno više za 11,7%.

Grafikon 1

Grafikon 2

PDV-e je glavni izvor rasta u prvom polugodištu 2021. Prilikom poređenja kumulativne naplate neto PDV-a sa naplatom u 2019., bez obzira na visoke mjesečne stope rasta, nakon početnog rasta mogla se uočiti stagnacija, te i pad u maju (Grafikon 1). Međutim, visok rast naplate neto PDV-a u junu proizveo je snažan rast kumulativne naplate od 7,4% u prvih šest mjeseci 2021. u odnosu na naplatu neto PDV-a u istom periodu 2019. Poređenje nominalnih efekata naplate indirektnih poreza u prvom polugodištu 2021. u odnosu na isti period 2020. pokazuje da 90% suficita naplate potiče od naplate PDV-a (Grafikon 2, „2021-2020“). Međutim, poređenje sa rekordnom 2019. pokazuje nominalni porast naplate PDV-a, koji je značajnim dijelom neutraliziran manjom naplatom akciza na duhanske preradevine (Grafikon 2, „2021-2019“). Dekompozicija efekata naplate bruto PDV-a pokazuje da je glavni faktor rasta naplate PDV-a u odnosu na 2019. domaća potrošnja, dok je naplata PDV-a na uvoz u 2021. još uvijek manja od naplate u 2019.

dr.sc. Dinka Antić
šef Odjeljenja

Sadržaj:

Dinamika poreza na potrošnju u BDP-u u BiH u periodu 2008-2020	2
Analiza naplate prihoda od akciza na alkohol, bezalkoholna pića, pivo, vino i kahvu	11

tehnička obrada : Sulejman Hasanović, IT saradnik
lektor : Darija Komlenović, prof. anglistike

Dinamika poreza na potrošnju u BDP-u u BiH u periodu 2008-2020

(Pripremila: Aleksandra Regoje, stručni savjetnik - makroekonomista)

Uvod

Fiskalno opterećenje predstavlja učešće javnih prihoda u bruto društvenom proizvodu (BDP) neke zemlje. Prilikom izračuna fiskalnog opterećenja uzimaju se u obzir javni prihodi dažbinskog tipa. Tako izračunato opterećenje predstavlja globalno ili ukupno fiskalno opterećenje. Pored globalnog, definišu se i parcijalna fiskalna opterećenja kao što su ona mjerena odnosom pojedinih vrsta dažbinskih prihoda i BDP-a. Obračun globalnog i parcijalnih fiskalnih opterećenja omogućava međunarodnu uporedivost visine fiskalnog opterećenja, kao i poređenje opterećenja u jednoj zemlji u različitim vremenskim periodima. U nastavku je predstavljena analiza fiskalnog opterećenja indirektnim porezima, odnosno porezima na potrošnju, u Bosni i Hercegovini. Prilog predstavlja nastavak analize fiskalnog opterećenja u BiH (Bilten br. 39), te analize poreznog opterećenja potrošnje objavljene u oktobru 2011. godine (Bilten br.75) i u septembru 2018. godine (Bilten br. 158-159). U ovom prilogu je objašnjena veza udjela poreza na potrošnju u BDP-u sa implicitnom poreznom stopom na potrošnju (ITRC) i kretanjem ukupnog BDP-a i njegovih komponenti. Takođe je analizirana varijabilnost udjela poreza na potrošnju u BDP-u te je objašnjeno od čega zavisi visina godišnje promjene udjela poreza na potrošnju u BDP-u. Poseban osvrt posvećen je kretanju navedenog pokazatelja u kriznim godinama 2009. (globalna ekonomska kriza) i 2020. (pandemija koronavirusa).

1. Udio poreza na potrošnju u BDP-u

U uvodu je pomenuto da se osim ukupnog mogu računati i parcijalna fiskalna opterećenja. Ovdje ćemo se osvrnuti na opterećenje BDP-a porezima na potrošnju, odnosno, u slučaju BiH, udjelom indirektnih poreza¹ u BDP-u.

1.1. Komponente udjela poreza na potrošnju u BDP-u

U OECD-ovoj analizi iz 2020. godine² razmatrani su razlozi fluktuacija poreza na potrošnju i ITRC u članicama OECD-a. Udio poreza na potrošnju u BDP-u je razložen na proizvod udjela poreza na potrošnju u izdacima na potrošnju (što je ustvari implicitna porezna stopa na potrošnju ili ITRC) i udjela izdataka na potrošnju (u daljem tekstu C) u BDP-u (Jednakost 1).

Jednakost 1.

$$\frac{\text{porezi na potrošnju}}{\text{BDP}} = \frac{\text{porezi na potrošnju}}{C} \times \frac{C}{\text{BDP}} = \text{ITRC} \times \frac{C}{\text{BDP}}$$

Izvor: OECD (2020)

U pomenutoj analizi, u izračunu ITRC potrošnja obuhvata privatnu i ukupnu vladinu finalnu potrošnju (bez odbijanja izdataka na plate i naknade zaposlenicima vlade, kao u novoj metodologiji EK, vid. Okvir 1). Stepen u kome tretiranje vladine potrošnje (uključivanje ili isključivanje iz potrošnje u jednakosti 2) utiče na visinu komponenti ITRC i C/BDP zavisi njenog udjela u ukupnoj finalnoj potrošnji. U slučaju kada bi se vladina potrošnja isključila iz ukupne potrošnje u Jednakosti 2, to bi povećalo ITRC a smanjilo C/BDP, **bez uticaja na odnos poreza**

¹ Treba napomenuti da se kategorija poreza na potrošnju u BiH razlikuje od obuhvata ove vrste prihoda u Evropskoj uniji, o čemu treba voditi računa prilikom komparacije podataka. U poreznom sistemu Bosne i Hercegovine porezi na potrošnju obuhvataju sve indirektno poreze, odnosno PDV, akcize, carine i putarinu.

² "What drives consumption tax revenues? Disentangling policy and macroeconomic drivers"; H. Simon, M. Harding, OECD, 2020.

na potrošnju i BDP-a. Što je veći udio vladine potrošnje u ukupnoj finalnoj potrošnji neke zemlje, veći je uticaj njenog različitog tretiranja na razložene komponente u Jednakosti 1.

Okvir 1. Metodologija izračuna ITRC (Evropska komisija)

Prema metodologiji Evropske komisije (EK) implicitna porezna stopa na potrošnju definiše se omjerom svih poreza na potrošnju i izdataka na krajnju potrošnju.

Porezi na potrošnju definišu se kao nameti na transakcije između proizvođača i krajnjih potrošača i na dobra krajnje potrošnje. Prema klasifikaciji ESA porezi na potrošnju obuhvataju najveći dio indirektnih poreza, ali ne sve vrste. Takođe obuhvataju neke od stavki koje pripadaju direktnim porezima, s obzirom da se odnose na rashode domaćinstava za pribavljanje određenih dobara ili usluga.

Obuhvat nazivnika se mijenjao u metodologiji Evropske komisije. Do 2020. godine Evropska komisija je u nazivniku uključivala izdatke domaćinstava određene ekonomske teritorije na krajnju potrošnju, domaći koncept (*P.31_S.14dom*). Počevši od 2020. godine, Evropska komisija, pored izdataka domaćinstava na krajnju potrošnju (*P.31_S.14dom*), u nazivnik izračuna ITRC uključuje: izdatke na krajnju potrošnju neprofitnih institucija koje usluge pružaju domaćinstvima (*P.31_S.15*), izdatke na krajnju potrošnju opšte vlade (*P3_S13*) umanjenu za izdatke na plate i naknade zaposlenicima vlade (*P3_D1PAY*).

Izvor: Taxation Trends in the European Union, 2020 edition, Directorate-General for Taxation and Customs Union, European Commission, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, str. 272

Komponenta ITRC ukazuje na efekte promjene potrošnje, odnosno porezne osnovice, kao i na efekte promjene poreznih stopa i stepena poštivanja propisa. Druga komponenta jednakosti - udio potrošnje u BDP-u, odnosi se na efekte promjene BDP-a i njegovih komponenti.

Okvir 2. Udio poreza na potrošnju u BDP-u u zemljama OECD

Analiza OECD-a pokriva period od 1995. do 2017. godine. Taj period je podijeljen na četiri segmenta, na osnovu različitih trendova ITRC i udjela potrošnje u BDP.

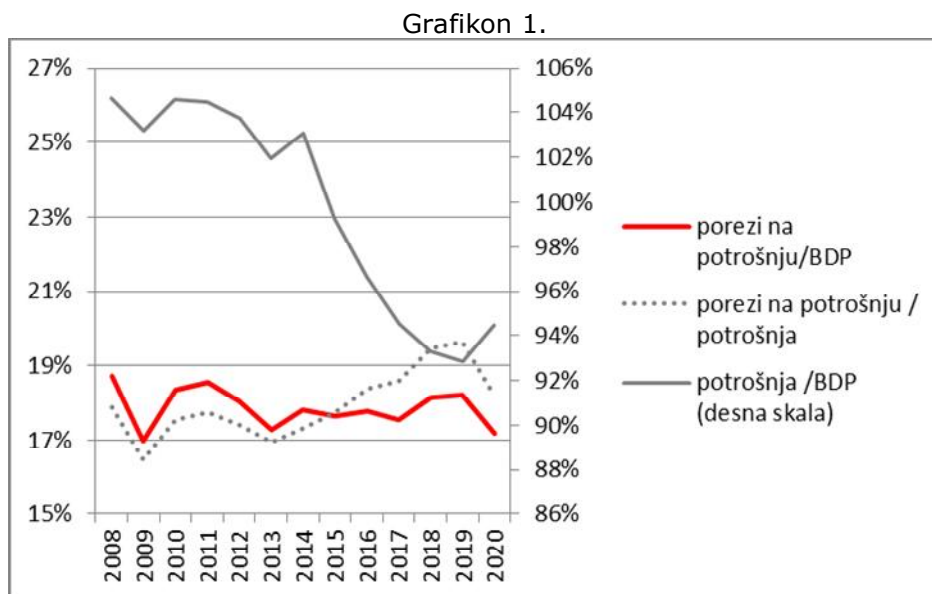
- 1) U periodu od 1995. do 2003. godine je u zemljama OECD-a prosječna ITRC bila je relativno stabilna, sa sitnim fluktuacijama u prosječnom udjelu C/BDP, te su i prosječni prihodi od poreza na potrošnju u BDP-u bili relativno stabilni, oko 11% BDP-a.
- 2) U periodu od 2004. do 2007. godine prosječni udio C/BDP je opao sa 64,6% na 62,2%. Zbog manjeg rasta ITRC u tom periodu prosječni prihodi od poreza na potrošnju u BDP-u ponovo su ostali relativno stabilni.
- 3) U periodu od 2007. do 2009. godine prosječna ITRC je snažno opala sa 17,5% na 16%. Pad je djelimično bio kompenziran snažnim rastom prosječnog udjela C/BDP koji je u 2009. godini dostigao maksimum u posmatranom periodu. I pored toga, prosječni prihodi od poreza na potrošnju u BDP-u pali su za 3,5% dosežući u 2009. godini svoj minimum u posmatranom periodu.
- 4) Nakon toga, udio poreza na potrošnju u BDP-u se, u prosjeku, vratio na nivo iz 1995. godine. U 2017. godini je prosječni udio C/BDP bio za 2,3 p.p. niži nego u 1995., dok je prosječni ITRC bio za 0,7 p.p. viši.

U analizi se zaključuje da je u periodu 1995-2017 u OECD zemljama osnovni faktor promjena udjela poreza na potrošnju u BDP-u bila promjena ITRC, dosta više nego dinamika C/BDP. Ipak, napomenuto je da se ove dvije komponente ne mogu posmatrati potpuno izolovano, s obzirom da zemlje mogu prilagođavati poreznu politiku i stope sa promjenama u ekonomiji.

Izvor: What drives consumption tax revenues? Disentangling policy and macroeconomic drivers"; H. Simon, M. Harding, OECD, 2020.

1.2. Dinamika udjela poreza na potrošnju u BDP-u u Bosni i Hercegovini

Udio poreza na potrošnju u BDP-u u Bosni i Hercegovini se u periodu 2008-2020 kretao u rangu od 17% do 18,7%. Može se zaključiti da je ovaj pokazatelj u BiH dosta veći nego u zemljama OECD (neponderirani prosjek iznosi oko 11%). Takođe je veći nego u zemljama članicama Evropske unije gdje ponderirani prosjek isto iznosi oko 11%.³

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UIO, BHAS i projekcija DEP-a

U Grafikonu 1. je prikazano kretanje udjela poreza na potrošnju u BDP-u BiH u periodu 2008-2020 razložen na komponente, u skladu sa metodologijom iz OECD analize (2020) prema Jednakosti 1. Kao i u slučaju pomenute analize, nazivnik komponente ITRC uključuje ukupnu finalnu potrošnju, uključujući i vladinu potrošnju. Ukoliko bi u kalkulaciju ove dvije komponente uzeli samo privatnu potrošnju (bez vladine), ITRC bi u posmatranom periodu u prosjeku bio viši za 4,8 p.p. dok bi udio potrošnje u BDP-u u prosjeku bio niži za 21,1 p.p.,⁴ bez uticaja na kretanje pokazatelja udjela poreza na potrošnju u BDP-u.

U Grafikonu 2. je prikazana godišnja promjena udjela poreza na potrošnju u BDP-u i njegovih komponenti, dok je u Grafikonu 3. prikazana godišnja promjena udjela finalne potrošnje u BDP-u, razloženo na privatnu i vladinu potrošnju.

Kalkulacija pokazatelja u Grafikonima 1-3 izvršena je na osnovu podataka o naplati indirektnih poreza na Jedinstveni račun Uprave za indirektno oporezivanje (UIO), te kretanja finalne potrošnje i BDP-a na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH (BHAS)⁵ i projekcija Direkcije za ekonomsko planiranje BiH (DEP) za 2020. godinu.⁶

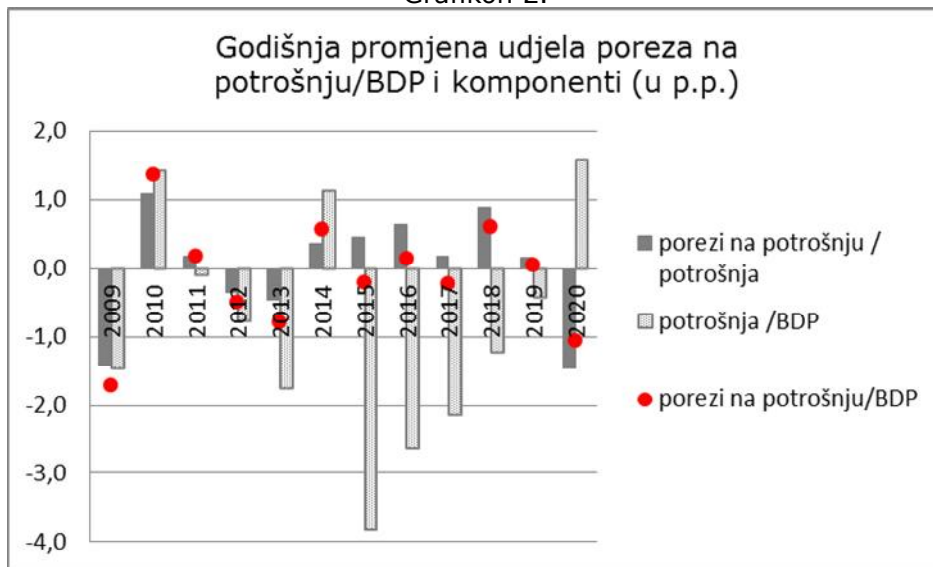
³ Taxation Trends in the European Union, 2020 edition, Directorate-General for Taxation and Customs Union, European Commission, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020.

⁴ Neponderirani prosjeci razlika u periodu 2008-2020.

⁵ BHAS, februar 2021.

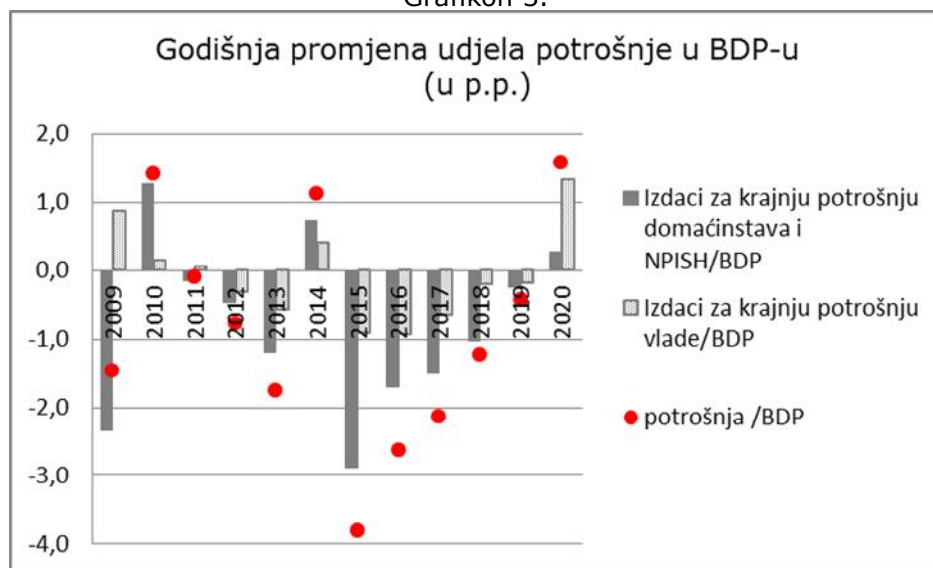
⁶ DEP, mart 2021.

Grafikon 2.

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UIO, BHAS i projekcija DEP-a

Grafikon 3.

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka BHAS i projekcija DEP-a

U nastavku je analizirano koliko su sve navedene komponente uticale na dinamiku udjela poreza na potrošnju u BDP-u u BiH. U prvoj godini posmatranog perioda, 2008., udio poreza na potrošnju⁷ u BDP-u BiH iznosio je 18,7%. U kriznoj, 2009. godini je došlo do snažnog pada ovog pokazatelja na 17%. Iz Grafikona 1. vidimo da je u navedenoj godini došlo do pada obje komponente ovog pokazatelja. Komponenta ITRC je opala za 1,42 p.p., dok je udio potrošnje u BDP-u opao za 1,46 p.p. Uvidom u dinamiku kategorija finalne potrošnje (Grafikon 3) može se zaključiti da je za ovoliki pad udjela potrošnje u BDP-u „odgovorna“ kategorija privatne potrošnje. Udio privatne potrošnje u BDP-u opao je za čak 2,34 p.p., dok je udio vladine potrošnje porastao za 0,88 p.p. Ovo je jedina godina u posmatranom periodu 2008-2020 kada je došlo do pada ukupne potrošnje u apsolutnom smislu. Godišnja stopa pada ukupne potrošnje je prema podacima

⁷ Porezi na potrošnju u svim godinama posmatranog perioda odnose se na prikupljene indirektnne poreze na JR UIO, bez naplate zaostalih indirektnih poreza na entitetskim računima, na osnovu propisa prije 2006.

BHAS iznosila 2,2%. U ovoj godini je došlo do snažnog pada izvoza od 9,5% i investicija od čak 28,4%. Snažan pad uvoza od 20,2% ublažio je stopu pada BDP-a na svega 0,8%. Pad prihoda od poreza na potrošnju bio je snažno izražen u 2009. godini, jer su u toj godini, pored efekata druge faze smanjivanja carinskih stopa po SSP-u od 1.1.2009, bili uključeni i odloženi efekti smanjenja carina iz prve faze (zbog početka primjene Sporazuma od polovine 2008. godine). U 2009. godini su se neto prihodi od carina skoro prepolovili u odnosu na njihov nivo iz 2008. Uprkos tome što je od 1.7.2009. godine na snagu stupio novi Zakon o akcizama koji je donio rast prihoda od akciza na duhan i putarine, taj rast nije bio ni blizu dovoljan da nadoknadi negativne efekte liberalizacije trgovine sa EU, kao i pad ostalih kategorija prihoda uzrokovan nepovoljnim trendovima uvoza i potrošnje zbog efekata globalne ekonomske krize.

Sa oporavkom ekonomije, u 2010. godini porezi na potrošnju u BDP-u porasli su za 1,37 p.p. u odnosu na prethodnu godinu. Porasle su obje komponente ovog pokazatelja, ITRC za 1,09 p.p., a udio potrošnje u BDP-u za 1,42 p.p. Zbog efekata novog Zakona o akcizama iz 2009. godine i ekonomskog oporavka BiH, u 2010. godini je zabilježen rast svih kategorija indirektnih poreza izuzev carina. Zakon o akcizama iz 2009. godine podrazumijevao je kontinuirano usklađivanje stopa akciza na duhan u BiH sa minimalnim standardima EU, te je na početku 2010. godine povećana stopa posebne akcize na duhan. S obzirom da je u 2009. godini došlo do izmjene zakonodavstva na polovini godine, najveći godišnji efekti rasta prihoda bili su izraženi u 2010. godini. To se prije svega odnosilo na prihode od akciza na duhan i putarinu. Sa druge strane, osnovni faktor rasta udjela potrošnje u BDP-u bila je privatna potrošnja, čiji je udio u BDP-u porastao za 1,27 p.p. dok je udio vladine potrošnje porastao za 0,15 p.p. (Grafikon 3).

U 2011. godini nastavljen je trend rasta udjela poreza na potrošnju u BDP-u (+0,18 p.p. u odnosu na prethodnu godinu). U ovoj godini nastavljen je i trend pada prihoda od carina kako zbog dalje implementacije odredbi SSP-a, tako i zbog ukidanja carinskog evidentiranja na cjelokupan uvoz u četvrtom kvartalu 2011. Nastavku pozitivnih trendova akciza ponovo su doprinijeli efekti izmjene politike oporezivanja duhana, odnosno ponovno povećanje posebne akcize na duhan od početka godine. Ukupni prihodi od indirektnih poreza rasli su iznad stope rasta potrošnje, što je dovelo do blagog rasta ITRC od +0,19 p.p. Sa druge strane udio potrošnje u BDP-u opao je za 0,1 p.p., sa padom udjela privatne potrošnje u BDP-u od 0,15 p.p. i rastom udjela vladine potrošnje od 0,05 p.p.

U 2012. godini je došlo do pada udjela poreza na potrošnju u BDP-u za 0,49 p.p. u odnosu na prethodnu godinu. Iz grafikona 2. i 3. je vidljivo da je došlo do pada svih komponenti ovog pokazatelja. ITRC je opala za 0,34 p.p., a udio potrošnje u BDP-u za 0,76 p.p. (sa padom udjela privatne potrošnje u BDP-u od 0,46 p.p. i udjela vladine potrošnje od 0,31 p.p.). Pad ITRC objašnjava se stagnacijom prihoda od indirektnih poreza⁸ uz rast ukupne potrošnje u odnosu na prethodnu godinu (1,81%). Iako je došlo do rasta ukupne potrošnje u odnosu na prethodnu godinu, njen udio u BDP-u nije porastao, jer rast potrošnje nije pratio rast BDP-a od 2,48%.

U 2013. godini je došlo do snažnog pada udjela poreza na potrošnju u BDP-u za 0,78 p.p. u odnosu na prethodnu godinu, čime on dostiže nivo od 17,3%, svega 0,3 p.p. više nego u „kriznoj“ 2009. godini. Naplata indirektnih poreza je bila pod uticajem redovnog godišnjeg povećanja specifične akcize na duhan i daljeg pada oporezive potrošnje duhana, negativne dinamike uvoza, te posljednje faze liberalizacije carina na robu porijeklom iz EU. Zabilježen je pad prihoda od indirektnih poreza na nivou godine, te dalji pad ITRC za 0,47 p.p. Rast potrošnje ponovo nije pratio rast BDP-a, u ovom slučaju zbog snažnog rasta investicija, te je njen udio u BDP-u opao za 1,76 p.p. sa padom udjela obje kategorije potrošnje (Grafikon 3).

U 2014. dolazi do prekida trenda pada udjela poreza na potrošnju u BDP-u. Došlo je do rasta ovog pokazatelja za 0,56 p.p. u odnosu na 2013. godinu. Uvidom u dinamiku komponenti udjela poreza na potrošnju u BDP-u vidljivo je da su sve komponente zabilježile rast. ITRC je porasla za 0,36

⁸ Zabilježen je skroman pad od 0,15%.

p.p. Udio ukupne potrošnje u BDP-u je porastao za 1,12 p.p., uz rast njene obje kategorije (Grafikon 3). Rast ITRC u 2014. godini bio je pod uticajem nove politike akciza na duhan u primjeni od 1. avgusta, koji je donio rast fiskalnog opterećenja rezanog duhana i oporavka na tržištu duhana i rasta prihoda. Na dinamiku akciza na duhan uticala je i redovna godišnja promjena specifične akcize. Nakon dužeg perioda zabilježen je i rast prihoda od carina, s obzirom da je posljednja faza liberalizacije trgovine sa EU po odredbama SSP-a implementirana u prethodnoj godini. Uprkos elementarnim nepogodama (poplave) na godišnjem nivou zabilježen je rast svih kategorija prihoda od indirektnih poreza iznad stope rasta potrošnje.

U naredne tri godine (2015-2017) nije bilo značajnijih promjena udjela poreza na potrošnju u BDP-u (grafikon 1 i 2). Zabilježen je blagi pad u 2015. i 2017. (po oko -0,2 p.p.), te skroman rast u 2016 (+0,15). Sa druge strane, komponente na koje je razložen ovaj pokazatelj u Jednakosti 1. su zabilježile veće promjene. ITRC je rastao za 0,46 p.p., 0,63 p.p. i 0,49 p.p. respektivno u 2015., 2016. i 2017. godini. Suprotno tome, udio potrošnje u BDP-u je u datim godinama opadao za 3,81 p.p., 2,63 p.p. i 2,13 p.p., respektivno, sa padom udjela obje kategorije potrošnje u svim godinama (Grafikon 3). Pad udjela potrošnje u BDP-u rezultat je visokih stopa rasta izvoza u sve tri godine (9,2%, 7,0% i 18% u 2015., 2016. i 2017. godini, respektivno) i visokih stopa rasta investicija u 2016. i 2017. godini (10,6% i 14,3%). Rast ITRC u ovim godinama rezultat je snažnijeg rasta indirektnih poreza od rasta potrošnje. Naplata prihoda u 2015. godini bila je karakteristična po snažnom rastu akciza na derivate nafte i putarine, te snažnom rastu prihoda od akciza na duhan. Prihodi od akciza na derivate i putarina nastavili su pozitivne trendove u 2016. godini, ali je došlo do iscrpljivanja pozitivnih efekata izmjene politike na tržištu duhana. Glavni generatori rasta prihoda u 2017. godini bili su PDV na uvoz, a u manjoj mjeri prihodi od carina, putarine, akciza na derivate nafte i duhanske prerađevine.

U 2018. godini došlo je do snažnog rasta udjela poreza na potrošnju u BDP-u za 0,6 p.p. u odnosu na prethodnu godinu, čime on dostiže nivo od 18,2%. Uvidom u komponente iz Jednakosti 1, vidljivo je da je za rast ovog pokazatelja zaslužan isključivo rast ITRC (+0,89 p.p.), dok je udio potrošnje u BDP-u čak zabilježio pad od -1,22 p.p. Pregled naplate indirektnih poreza pokazuje da je u 2018. stopa rasta je dostigla čak 8,6%. Visoka stopa rasta je bila očekivana imajući u vidu efekte izmjena Zakona o akcizama.⁹ Primjena izmjena zakonodavstva započela od 1.2.2018. godine¹⁰, a, prema procjenama OMA, donijela je 4,6 p.p. godišnje stope rasta ukupnih od prihoda od indirektnih poreza.¹¹ Pad udjela potrošnje u BDP-u ponovo je rezultat relativno visokih stopa rasta investicija (5,1%) i izvoza (10,95).

U 2019. godini je udio poreza na potrošnju u BDP-u stagnirao (+0,06 p.p.). ITRC je porasla za 0,15 p.p., a udio potrošnje u BDP-u opao za 0,42 p.p. (uz pad obje kategorije - Grafikon 3). U 2019. godini je naplaćen rekordni iznos prihoda od indirektnih poreza od osnivanja UIO u iznosu od 6.541,8 mil KM, a stopa rasta je iznosila 5,2%. Zabilježen je i snažan rast ukupne potrošnje od 4,3%, te otuda proizilazi skroman rast ITRC. Prema podacima BHAS, rast BDP-a (4,8%) je bio viši od rasta ukupne potrošnje, odakle proizilazi pad udjela potrošnje u BDP-u, koja je, opet, anulirala efekte rasta ITRC i uticala na stagnaciju udjela poreza na potrošnju u BDP-u.

U 2020. godini došlo je do snažnog pada udjela poreza na potrošnju u BDP-u za 1,06 p.p., u odnosu na prethodnu godinu čime on dostiže nivo od 17,2%, svega 0,2 p.p. više nego u „kriznoj“ 2009. godini. Godišnji pad udjela poreza na potrošnju u BDP-u bio je manji nego u 2009. godini, ali je pad ITRC bio na približno istom nivou (1,45 p.p. u 2020 vs 1,42 p.p. u 2009). Za manji godišnji pad udjela poreza na potrošnju u BDP-u u 2020. u odnosu na 2009. zaslužno je kretanje udjela potrošnje u BDP-u. U 2009. je udio potrošnje opao za 1,46 p.p., dok je u 2020. taj udio

⁹ "Službeni glasnik BiH" br. 91/17

¹⁰ Izmjene politike akciza na derivate nafte i putarine odnose na: povećanje stope akcize na lož ulje sa 0,30 na 0,45 KM/l; uvođenje akcize na biogoriva i biotečnosti (0,30 KM/l); rast stope namjenske putarine sa 0,10 na 0,25 KM/l (uz razdvajanje stopa i sredstava prema namjeni za autoputeve i druge puteve); te promjene obuhvata osnovice za putarinu u smislu uključivanja u osnovicu biogoriva i biotečnosti, te tečnog naftnog plina za pogon motornih vozila

¹¹ OMA Bilten 162-163 (2019), www.oma.uino.gov.ba

porastao za 1,58 p.p. Treba napomenuti da podaci za 2020. djelimično predstavljaju procjene, s obzirom da su u vrijeme izrade ovog priloga bili dostupni podaci o naplaćenim porezima, dok podaci o nacionalnim računima nisu bili dostupni, nego su korištene projekcije DEP-a.

2. Varijabilitet udjela poreza na potrošnju u BDP i njegovih komponenti

U nastavku je upoređen varijabilitet udjela poreza na potrošnju u BDP i njegovih komponenti u posmatranom periodu 2008-2020. U Tabeli 1. su prikazane minimalne i maksimalne vrijednosti tih pokazatelja u navedenom periodu, neponderirani prosjeci te koeficijenti varijacije¹².

Tabela 1.

	min	max	prosjeak	koef. var.
porezi na potrošnju / BDP	17,0%	18,7%	17,9%	2,88%
porezi na potrošnju / potrošnja	16,5%	19,6%	17,9%	4,88%
potrošnja/ BDP	92,9%	104,6%	99,7%	4,55%
privatna potrošnja / BDP	73,8%	83,2%	78,7%	4,35%
vladina potrošnja/ BDP	19,1%	22,5%	21,1%	5,63%

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UIO, BHAS i projekcija DEP-a

Najveća vrijednost udjela poreza na potrošnju u BDP-u posmatranom periodu iznosila je 18,7% i to u prvoj godini posmatranog perioda (2008), dok je u narednoj, „kriznoj“ 2009. godini ostvarena najniža vrijednost ovog pokazatelja od 17%. Neponderirani prosjeak u navedenom periodu iznosi 17,9%, a koeficijent varijacije 2,88%.

Neponderirani prosjeak udjela poreza na potrošnju u potrošnji u navedenom periodu takođe iznosi 17,9%, ali je raspon između minimalne (16,5% u 2009. godini) i maksimalne vrijednosti (19,6% u 2019. godini) veći, kao i koeficijent varijacije podataka (4,88%). Udio ukupne finalne potrošnje u BDP-u je dosta visok (neponderirani prosjeak 99,7%). U periodu 2008-2014 je ukupna privatna potrošnja čak premašivala iznos BDP-a. Iz Grafikona 1. se može vidjeti da je ovaj udio zabilježio snažan trend pada, sa 104,6% u 2008. na 92,9% u 2019. godini.¹³ U 2020. godini je porastao na 94,5%.

Iz svega navedenog se može zaključiti da je **varijabilnost udjela poreza na potrošnju u BDP-u periodu 2008-2020 bila manja od varijabilnosti njene dvije komponente: ITRC i udjela potrošnje u BDP-u, zbog njihovog kretanja u suprotnim smjerovima** u 2011. godini i svim godinama u periodu od 2015. do 2020. U periodu 2015-2019 ITRC ima trend rasta, dok udio potrošnje u BDP-u ima trend pada, sa obrnutim kretanjima u 2020. godini.

Tabela 2.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
porezi na potrošnju / BDP	↓	↑	↑	↓	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↑	↓
ITRC	↓	↑	↑	↓	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↓
potrošnja/ BDP	↓	↑	↓	↓	↓	↑	↓	↓	↓	↓	↓	↑

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UIO, BHAS i projekcija DEP-a

¹² Koeficijent varijacije predstavlja količnik standardne devijacije i aritmetičke sredine neke pojave.

¹³ Od navedenog iznosa je pad izdataka na finalnu potrošnju domaćinstava i NPISH (neprofitne institucije koje pružaju usluge domaćinstvima) iznosio 9,5 p.p., a izdataka na finalnu vladinu potrošnju 2,5 p.p.

3. Visina godišnje promjene udjela poreza na potrošnju u BDP-u

U periodu 2008-2020 se visina godišnje promjene udjela poreza na potrošnju u BDP-u kretala u rangu od -1,72 p.p. (2009. godina) do +1,37 p.p. (2010. godina). Najveće turbulencije ovog pokazatelja (preko 1 p.p. promjene) ostvarene su u 2009, 2010. i 2020. godini.

3.1. Izračun visine godišnje promjene udjela poreza na potrošnju u BDP-u

U nastavku je izvedena formula (Jednakost 2) za visinu godišnje promjene udjela poreza na potrošnju u BDP-u. Iz Jednakosti 2. se može vidjeti da godišnja promjena udjela poreza na potrošnju u BDP-u jednaka proizvodu udjela poreza na potrošnju u BDP-u u prethodnoj godini ($y-1$) i udjela razlike stope rasta prihoda od poreza na potrošnju (p) i stope rasta BDP-a (g) u stopi rasta BDP-a uvećanoj za 1. Iz jednakosti se može izvući logičan zaključak da je za pozitivnu promjenu udjela poreza na potrošnju u BDP-u potrebno da stopa rasta prihoda od poreza na potrošnju (p) bude veća od stope rasta BDP-a (g), te da je visina godišnje promjene viša što je ta razlika veća, te što je viši udio poreza na potrošnju u prethodnoj godini.

Jednakost 2.

$$\frac{\text{porezi na potrošnju } (y)}{\text{BDP } (y)} - \frac{\text{porezi na potrošnju } (y-1)}{\text{BDP } (y-1)} =$$

$$\frac{\text{porezi na potrošnju } (y) - (1+g) \times \text{porezi na potrošnju } (y-1)}{\text{BDP } (y-1) \times (1+g)} =$$

$$\frac{\text{porezi na potrošnju } (y-1)}{\text{BDP } (y-1)} \times \frac{(1+p) - (1+g)}{1+g} = \frac{\text{porezi na potrošnju } (y-1)}{\text{BDP } (y-1)} \times \frac{p-g}{1+g}$$

Legenda: Stopa rasta prihoda od poreza na potrošnju (p), stopa rasta BDP-a (g)

Izvor: Kalkulacija autora

3.2. Godišnje promjene udjela poreza na potrošnju u BDP-u u kriznim godinama: 2009 i 2020

Pomenuto je da je najveća godišnja promjena udjela poreza u BDP-u analiziranom periodu 2008-2020 zabilježena je u 2009. godini i to u iznosu od -1,72 p.p. Razlika između stope rasta poreza na potrošnju (-9,9%) i BDP-a (-0,8%) iznosila je čak 9,1 p.p. Visokoj godišnjoj promjeni udjela poreza u BDP-u manjim dijelom je doprinijelo i visoko učešće istog pokazatelja iz prethodne, 2008., godine (18,7%), koji ulazi u izračun godišnje promjene učešća poreza na potrošnju u BDP-u, prema Jednakosti 2. U prethodnom tekstu je napomenuto da je snažan pad prihoda od poreza na potrošnju bio rezultat liberalizacije trgovine sa EU, te efekata globalne ekonomske krize na ekonomiju BiH.

Analizirani period „pokriva“ još jednu godinu u kojoj je ostvaren snažan pad prihoda. Radi se o 2020. godini koja je karakteristična po negativnim efektima pandemije virusa korona. S obzirom da u vrijeme izrade priloga nisu bili dostupni podaci o nacionalnim računima BHAS, korištene su projekcije DEP-a, prema kojim je procijenjena stopa pada BDP-a od 3,7%. Ako uporedimo godišnje stope pada prihoda od indirektnih poreza u 2020. i 2009. godini, vidjećemo da su na približno jednakom nivou (9,3% u 2020. vs 9,9% u 2009. godini). Može se zaključiti da je manju godišnju stopu pada udjela poreza na potrošnju u BDP-u u 2020. u odnosu na 2009. godinu (1,06 p.p. vs 1,72 p.p.) uticala viša procijenjena stopa pada BDP-a u 2020. godini (3,7%).

4. Zaključak

Udio poreza na potrošnju u BDP-u u Bosni i Hercegovini se u periodu 2008-2020 kretao u rangu od 17% do 18,7%. Dinamika udjela poreza na potrošnju u BDP-u zavisila je od brojnih faktora: kretanja poreznih stopa i porezne osnovice, efikasnosti naplate poreza, kretanja ukupne potrošnje, ali i kretanja drugih kategorija BDP-a (investicije, uvoz i izvoz) koje, osim potrošnje utiču na visinu nazivnika ovog pokazatelja.

U analizi je udio poreza na potrošnju razložen na proizvod implicitne porezne stope na potrošnju (ITRC) i udjela potrošnje u BDP-u. Dinamika ITRC ukazuje na efekte promjena u potrošnji, odnosno porezne osnovice, kao i promjena poreznih stopa i efikasnosti naplate poreza. Sa druge strane, udio potrošnje u BDP-u „pokriva“ druge promjene u ekonomiji, odnosno promjene u strukturi BDP-a. Rezultati analize pokazuju da je varijabilnost udjela poreza na potrošnju u BDP-u u posmatranom periodu bila manja od varijabilnosti njene dvije komponente: ITRC i udjela potrošnje u BDP-u, zbog njihovog kretanja u suprotnim smjerovima u 2011. godini i u periodu od 2015. do 2020. U 2011. godini i u periodu 2015-2019 ITRC je imao trend rasta, dok je udio potrošnje u BDP-u imao trend pada. Obrnuta kretanja zabilježena su u 2020. godini.

Pad udjela potrošnje u BDP-u ne znači da je došlo do pada potrošnje u apsolutnim iznosima, nego da je stopa rasta BDP-a bila veća od stope rasta komponente potrošnje. Ukupna potrošnja je u apsolutnim iznosima rasla u svim godinama analiziranog perioda 2008-2020, sa izuzetkom u 2009. godini. Prema podacima BHAS, **u 2019. godini je ukupna finalna potrošnja bila za 21% viša nego u 2008. godini. Udio ukupne potrošnje u BDP-u je u istom periodu opao za 11,8 p.p.** Prema projekcijama DEP-a, u 2020. godini očekivani pad ukupne potrošnje iznosi 2,1% u odnosu na 2019. godinu, a rast udjela ukupne potrošnje u BDP-u 1,6 p.p., zbog većeg projektiranog pada BDP-a od pada potrošnje. Prema tome, projektirani pad udjela potrošnje u BDP-u u 2020. godini u odnosu na baznu 2008. godinu iznosi 10,2 p.p.

U odnosu na baznu 2008. godinu ITRC je u 2019. godini bio viši za 1,7 p.p., dok je projektirani ITRC za 2020. godinu u odnosu na baznu 2008. viši za svega 0,3 p.p. Ovaj **rast ITRC je dijelom ublažio, ali nije eliminirao pad udjela poreza na potrošnju u BDP-u. Udio poreza na potrošnju u BDP-u je u 2019. godini u odnosu na baznu 2008. godinu bio niži za 0,5 p.p.,** dok je projektirani udio istog pokazatelja za 2020. godinu niži za 1.5 p.p. u odnosu na baznu 2008. godinu. Treba napomenuti da se dvije komponente ovog pokazatelja (ITRC i udio potrošnje u BDP-u) ne mogu posmatrati potpuno odvojeno, s obzirom da se porezna politika kreira u zavisnosti od ekonomskih kretanja u zemlji.

Prilikom poređenja godišnjeg pada udjela poreza na potrošnju u BDP-u u „kriznoj“ 2009. i 2020. godini može se zaključiti da je on bio manji u 2020. nego u 2009. godini, dok je godišnji pad ITRC bio na približno istom nivou. Na osnovu kalkulacije prema Jednakosti 1. zaključeno je da je za manji godišnji pad udjela poreza na potrošnju u BDP-u u 2020. u odnosu na 2009. zaslužno je kretanje udjela potrošnje u BDP-u, koji je u 2009. godini opao, dok je u 2020., prema procjenama DEP-a, rastao u odnosu na prethodnu godinu. Na osnovu kalkulacije prema Jednakosti 2. zaključeno je da je na manju godišnju stopu pada udjela poreza na potrošnju u BDP-u u 2020. u odnosu na 2009. godinu uticala viša procijenjena stopa pada BDP-a u 2020. godini. Ova dva zaključka su kompatibilna, s obzirom da je procijenjeni godišnji pad potrošnje u 2020. i 2009. na približno istom nivou oko 2%, ali je veći godišnji procijenjeni pad BDP-a u 2020. godini (-3,7%, više od stope pada potrošnje) u odnosu na 2009. godinu (-0,8%, ispod stope pada potrošnje) uticao na rast udjela potrošnje u BDP-u u 2020. i pad tog pokazatelja u 2009. godini.

Analiza naplate prihoda od akciza na alkohol, bezalkoholna pića, pivo, vino i kahvu

(piše: Mirjana Popović, stručni savjetnik - makroekonomista)

1. Uvod

Akcizni proizvodi te politika njihovog oporezivanja definirana je Zakonom o akcizama u Bosni i Hercegovini¹⁴ (u daljem tekstu: BiH) iz 2009. godine (u daljem tekstu: Zakon). Navedeni Zakon je od 2009. godine izmijenjen / dopunjen tri puta, dva puta u 2014. godini, te jednom u 2017. godini. Izmjene Zakona¹⁵ iz 2014. godine odnosile su se na oporezivanje duhanskih prerađevina i bezalkoholnih pića, piva i vina¹⁶, dok su se izmjene Zakona iz 2017. godine odnosile na oporezivanje derivata nafte¹⁷.

Prihodi po osnovu akciza uplaćuju se na Jedinствeni račun Uprave za indirektno oporezivanje, a njihova raspodjela vrši se u skladu sa Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda¹⁸.

Osnovna svrha analize jeste da ukaže na smjer i dinamiku kretanja prihoda od akciza na alkohol, alkoholna pića i voćne prirodne rakije (u daljem tekstu: alkohol), prihoda od akciza na vino, bezalkoholna pića, pivo i kahvu kroz period od deset godina, 2010-2020. godina (godišnji podaci). Takođe, analizom su prikazani smjer i dinamika kretanja prihoda od akciza na navedene proizvode na mjesečnom nivou za period januar 2019 – april 2021 (jan-19 – apr-21), kao i na kvartalnom nivou za period prvi kvartal 2019 – prvi kvartal 2021 (Q1 2019 – Q1 2021).

Posebna pažnja posvećena je svakoj navedenoj kategoriji akciznih proizvoda pojedinačno. Prikazani su ukupni prihodi od akciza za svaku kategoriju, kao i prihodi od akciza razdvojeni po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Kretanje naplaćenih prihoda predstavljenih analizom na godišnjem nivou daje jasnu sliku o kretanju preferencija potrošača, kao i sliku o efektima izmjene / dopune Zakona iz 2014. godine, dok kretanje naplaćenih prihoda na mjesečnom i kvartalnom nivou daje jasnu sliku o trendovima i faktorima koji utiču na akcizne proizvode. S obzirom na pojavu pandemije koronavirusa, cilj analize mjesečnih i kvartalnih podataka jeste razumjevanje segmenata na koje je najviše uticala pandemija, uticaj mjera preduzetih u cilju suzbijanja širenja virusa, trenutnog stanja, oporavka, kao i budućeg očekivanja uz zadržavanje postojećih politika.

2. Ukupni prihodi od akciza

Trend kretanja ukupnih prihoda od akciza na alkohol, bezalkoholna pića, pivo i kahvu na godišnjem, mjesečnom i kvartalnom nivou predstavljen je grafički. Važno je napomenuti da su u godišnjim podacima prihodi od akciza na vino prikazani u okviru prihoda od akciza na alkohol, a s obzirom da se ovi prihodi posebno evidentiraju od 2018. godine. Zbog dužine vremenske serije godišnjih podataka koja je korištena u analizi, nije moguće posebno prikazati naplatu prihoda od akciza na vino u posmatranom periodu. U mjesečnim i kvartalnim podacima, prihodi od akciza na vino prikazani su posebno.

Grafikonom 1 prikazan je trend kretanja ukupnih prihoda od akciza za navedene kategorije na godišnjem nivou za period 2010-2020. godina, u milionima KM (lijeva vertikalna skala).

¹⁴ „Službeni glasnik BiH“ broj 49/09

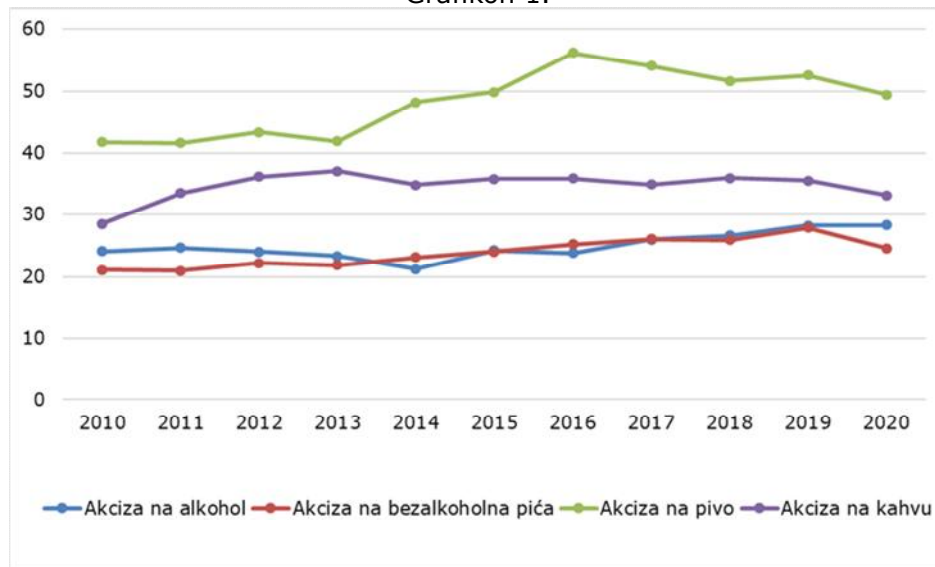
¹⁵ „Službeni glasnik BiH“ broj 49/14

¹⁶ „Službeni glasnik BiH“ broj 60/14

¹⁷ „Službeni glasnik BiH“ broj 91/17

¹⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj: 55/04 i 34/07

Grafikon 1.

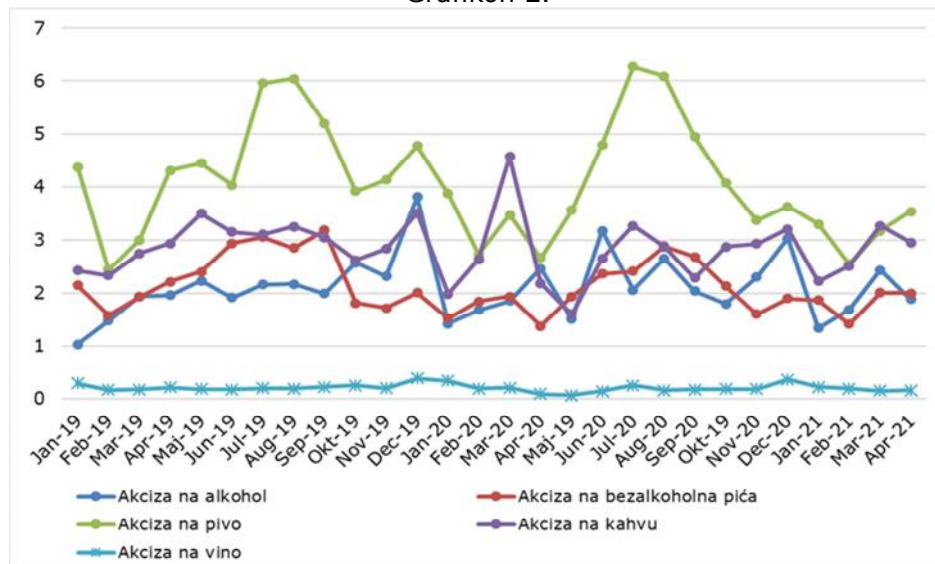

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Iz podataka se vidi da su ukupni prihodi od akciza na pivo najviši, kao i da je 2016. godine naplata ovih prihoda bila dvostruko veća u odnosu na ukupne prihode od akciza na alkohol i bezalkoholna pića. U nastavku analize, posebna pažnja posvećena je svakoj od navedenih kategorija akciza, te su detaljno obrazloženi efekti koji su uticali na povećanje, odnosno smanjenje prihoda od akciza na godišnjem nivou.

Grafikonom 2 prikazan je trend kretanja ukupnih prihoda od akciza za navedene kategorije na mjesečnom nivou za period jan-19 – apr-21, u milionima KM (lijeva vertikalna skala).

Grafikon 2.

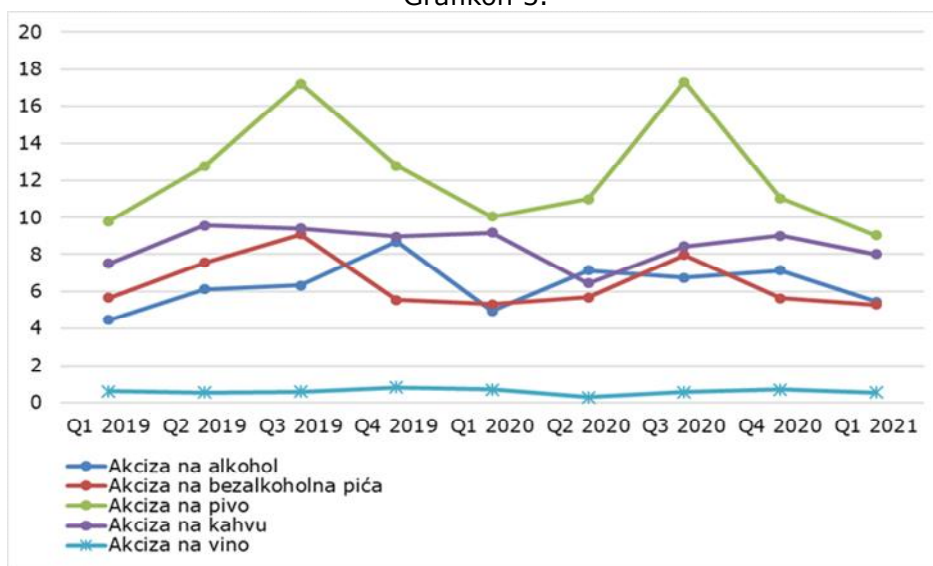
Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Iako su ukupni prihodi od akciza na pivo najznačajniji na godišnjem nivou, zanimljivo je posmatrati podatke o kretanju ukupnih prihoda od akciza na navedene kategorije na mjesečnom nivou, iz kojih primjećujemo značajno povećanje ukupnih prihoda od akciza na kahvu u martu 2020. godine, a koji su u odnosu na ukupne prihode od akciza na pivo znatno veći. Takođe, u

posmatranom periodu kretanja naplate ukupnih prihoda na mjesečnom nivou, ukupni prihodi od akciza na kahvu su u februaru posljednje tri godine na istom nivou kao i ukupni prihodi od akciza na pivo. U nastavku analize, posebna pažnja posvećena je svakoj od navedenih kategorija akciza, te su detaljno obrazloženi efekti koji su uticali na povećanje, odnosno smanjenje prihoda od akciza na mjesečnom nivou.

Grafikonom 3 prikazan je trend kretanja ukupnih prihoda od akciza za navedene kategorije na kvartalnom nivou za period Q1 2019 – Q1 2021, u milionima KM (lijeva vertikalna skala).

Grafikon 3.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Poređenje nominalne kvartalne naplate ukupnih prihoda od akciza za svaku kategoriju ukazuje na pozitivne trendove, te značajno povećanje ukupnih prihoda od akciza na pivo i bezalkoholna pića u trećim kvartalima. Takođe, podaci ukazuju na negativne trendove naplate ukupnih prihoda od akciza u kvartalima koji su obilježeni početkom pojave pandemije virusa korona. U nastavku analize, posebna pažnja posvećena je svakoj od navedenih kategorija akciza, te su detaljno obrazloženi efekti koji su uticali na povećanje, odnosno smanjenje prihoda od akciza na kvartalnom nivou.

3. Prihodi od akciza na alkohol

Na promet alkohola¹⁹, alkoholnih pića²⁰ i voćne prirodne rakije²¹, akciza se plaća po litru apsolutnog alkohola, odnosno proporcionalno količini apsolutnog alkohola u pakovanju, i to:

- alkohol 15,00 KM
- alkoholna pića 15,00 KM
- voćna prirodna rakija 8,00 KM

Vino²² je akcizni proizvod koji je predmet oporezivanja i na čiji promet se plaća akciza od 0,25 KM po litru.

¹⁹ U smislu Zakona, alkoholom se smatraju sve vrste alkohola, nezavisno od sirovine iz koje se dobija alkohol i nezavisno od postupka dobijanja.

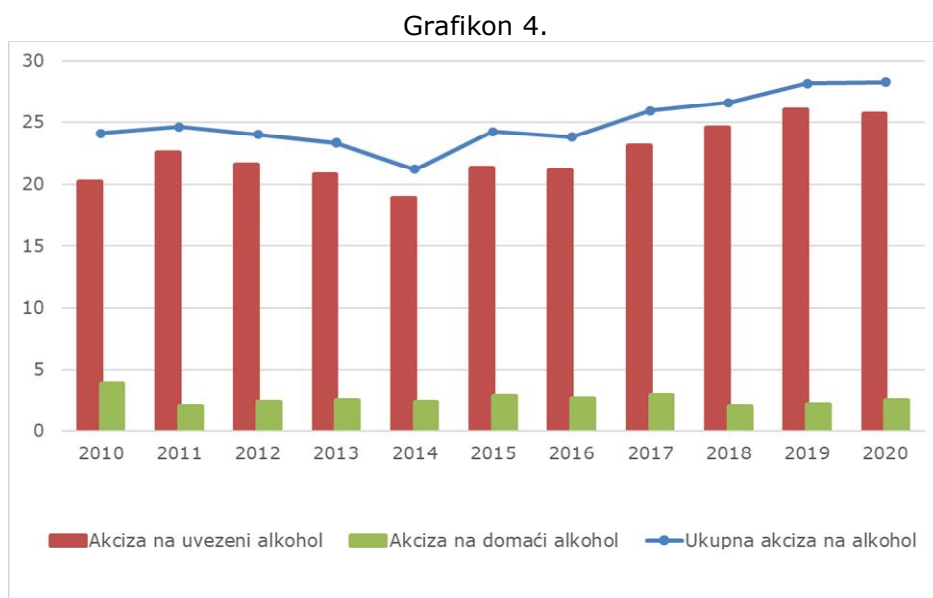
²⁰ Alkoholnim pićima smatraju se pića koja sadrže više od 2% alkohola.

²¹ Voćnom prirodnom rakijom se smatra proizvod dobijen destilacijom prevrelog soka, masulja ili voća na manje od 86% vol. alkohola, u kojem se ne smije osjetiti miris i ukus drugačiji od onoga koji proističe od upotrebljenih sirovina, kojem se ne smiju dodavati arome ni etilni alkohol poljoprivrednog porijekla, šećer i drugi ugljeni hidrati.

²² Vinom se smatra vino od grožđa (uključujući pojačana vina), vermut i ostala vina grožđa aromatizirana biljem ili aromatskim tvarima.

Trend kretanja prihoda od akciza na alkohol na godišnjem, mjesečnom i kvartalnom nivou predstavljen je grafički. U godišnjim podacima prihodi od akciza na vino prikazani su u okviru prihoda od akciza na alkohol, dok su u podacima na mjesečnom i kvartalnom nivou, prihodi od akciza na vino prikazani posebno.

Grafikonom 4 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na alkohol²³ na godišnjem nivou za period 2010-2020. godina, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Kao što je prethodno navedeno, godišnji podaci o naplati prihoda od akciza na alkohol uključuju i prihode od akciza na vino. Grafikonom je predstavljeno godišnje kretanje ukupnih prihoda od akciza na alkohol, kao i kretanje prihoda od akciza na alkohol po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

U ukupnim prihodima od akciza na alkohol znatno više učestvuju prihodi od akciza na uvezeni alkohol od prihoda od akciza na domaći alkohol.

U 2011. godini, ukupni prihodi od akciza na alkohol imaju tendenciju rasta u odnosu na 2010. godinu, nakon čega naplata ovih prihoda počinje da opada, te su u 2014. godini zabilježeni najniži ukupni prihodi od akciza na alkohol u posmatranom periodu. U periodu 2015-2020. godina, ovi prihodi bilježe konstantan rast na godišnjem nivou.

Iako 2020. godinu karakteriše pojava pandemije koronavirusa, te uvođenje niza mjera u borbi protiv pandemije, zabilježen je blagi rast ukupnih prihoda od akciza na alkohol za 0,3% u odnosu na prethodnu godinu. Posmatrajući po komponentama, povećanje se odnosi na prihode od akciza na domaći alkohol, koji su u odnosu na 2019. godinu veći za 17,4%, dok su prihodi od akciza na uvezeni alkohol manji za 1,1%.

Takođe, u 2020. godini zabilježeno je povećanje ukupnih prihoda od akciza na alkohol za 32,9% u odnosu na 2014. godinu kada su zabilježeni najniži ukupni prihodi od akciza na alkohol, te povećanje za 17,2% u odnosu na početni posmatrani period, odnosno 2010. godinu.

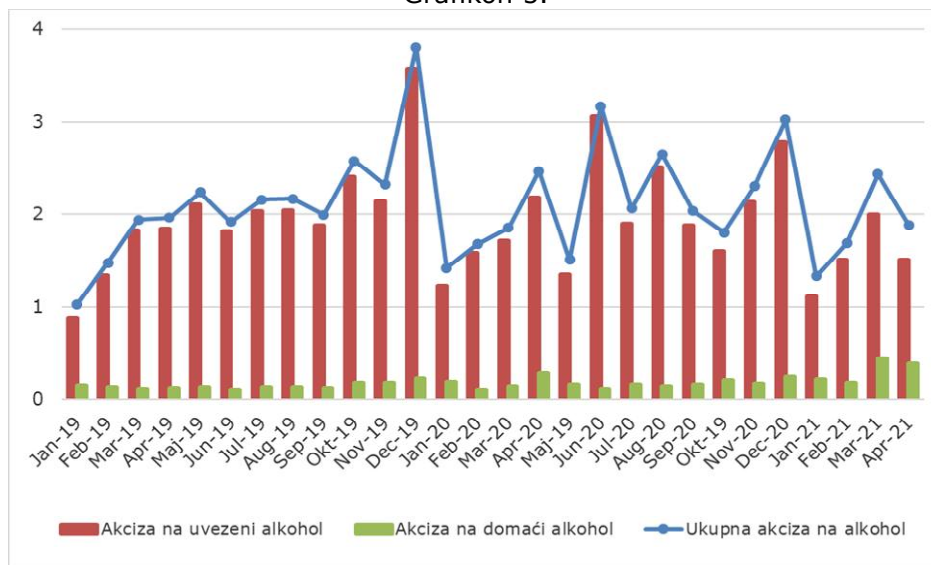
Grafikonom 5 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na alkohol²⁴ na mjesečnom nivou za period jan-19 – apr-21, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Prihodi od akciza na alkohol

²³ Alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija.

²⁴ Alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija.

prikazani na mjesečnom nivou ne uključuju prihode od akciza na vino. Grafikonom je predstavljeno mjesečno kretanje ukupnih prihoda od akciza na alkohol, kao i kretanje prihoda od akciza na alkohol po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 5.

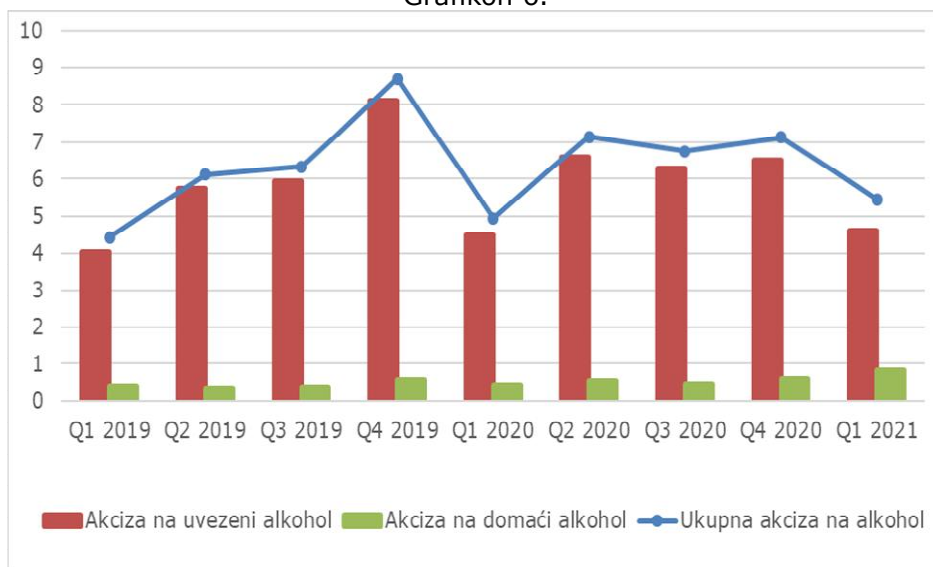
Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Poređenja nominalne mjesečne naplate ukazuju na pozitivne trendove u naplati ukupnih prihoda od akciza na alkohol u decembru mjesecu 2019. i 2020. godine, te najnižu naplatu u januaru mjesecu 2019. i 2020. godine, što odgovara tradicionalnoj šemi naplate prihoda od indirektnih poreza zbog praznika, dok su "lockdown" i mjere kao što su zatvaranje i ograničen rad ugostiteljskih objekata uzrokovali pad prihoda od akciza na alkohol u maju 2020. godine za 32,6% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Popuštanjem mjera uvedenih u borbi protiv pandemije koronavirusa, te ponovnim otvaranjem ugostiteljskih objekata krajem maja 2020. godine, u junu iste godine zabilježen je rast prihoda od akciza na alkohol.

Grafikonom 6 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na alkohol²⁵ na kvartalnom nivou za period Q1-2019 – Q1 2021, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Prihodi od akciza na alkohol prikazani na kvartalnom nivou ne uključuju prihode od akciza na vino. Grafikonom je predstavljeno kvartalno kretanje ukupnih prihoda od akciza na alkohol, kao i kretanje prihoda od akciza na alkohol po komponentama – uvozna i domaća akciza.

²⁵ Alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija.

Grafikon 6.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

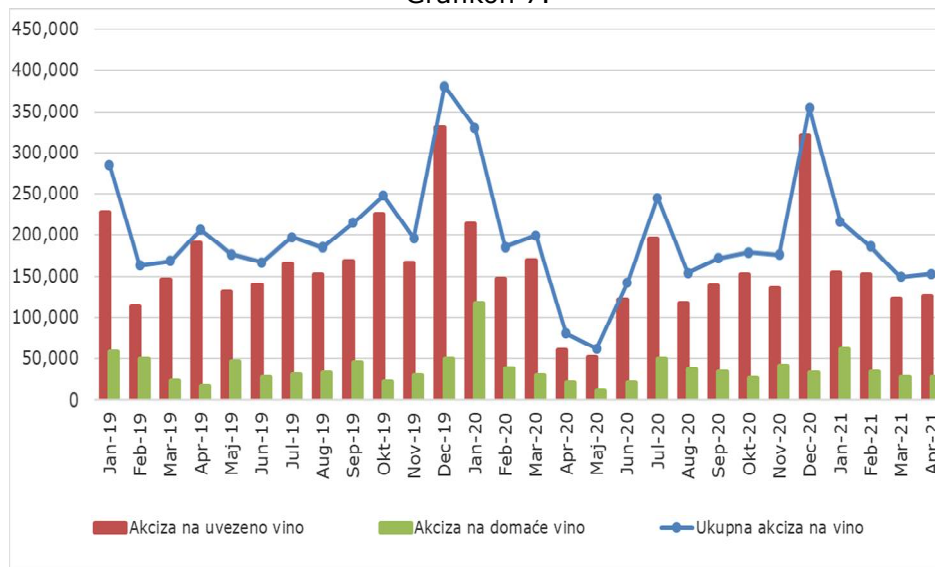
Poređenje nominalne kvartalne naplate ukupnih prihoda od akciza na alkohol u posmatranom vremenskom periodu, ukazuje na negativne trendove u naplati ovih prihoda u prvim kvartalima. U četvrtom kvartalu 2020. godine zabilježen je negativan trend u naplati ukupnih prihoda od akciza na alkohol za 18,0% u odnosu na četvrti kvartal 2019. godine. Ovakav trend, posljedica je mjera u borbi protiv pandemije virusa korona kao što su ograničeno radno vrijeme ugostiteljskih objekata i ograničen broj ljudi na privatnim i javnim okupljanjima, što utiče na smanjenje konzumiranja alkohola.

3.1. Prihodi od akciza na vino

S obzirom da je vino posebna kategorija akciznih proizvoda, te da se prihodi od akciza na vino od februara 2018. godine evidentiraju posebno, trend kretanja prihoda od akciza na vino na mjesečnom i kvartalnom nivou prikazan je pojedinačno.

Grafikonom 7 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na vino na mjesečnom nivou za period jan-19 – apr-21, u KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno mjesečno kretanje ukupnih prihoda od akciza na vino, kao i kretanje prihoda od akciza na vino po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 7.

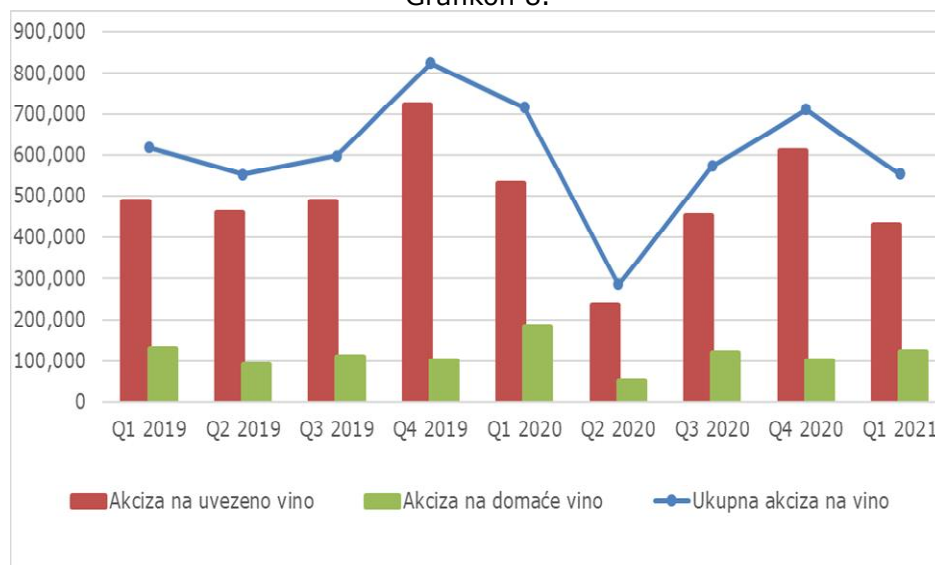

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Poređenja nominalne mjesečne naplate prihoda od akciza na alkohol, ukazuju na pozitivne trendove u naplati ukupnih prihoda od akciza na vino u decembru mjesecu 2019. i 2020. godine. Negativan trend naplate prihoda od akciza na vino zabilježen je u mjesecima nakon uvođenja najrigoroznijih mjera u borbi protiv pandemije virusa korona, odnosno u aprilu i maju 2020. godine. "Lockdown", te ograničavanje i zabrana rada ugostiteljskih objekata, uzrokovali su pad ukupnih prihoda od akciza na vino u aprilu 2020. godine za 60,8%, te u maju 2020. godine za 64,9%, u odnosu na isti period prethodne godine.

Grafikonom 8 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na vino na kvartalnom nivou za period Q1-2019 – Q1 2021, u KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno kvartalno kretanje ukupnih prihoda od akciza na vino, kao i kretanje prihoda od akciza na vino po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 8.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

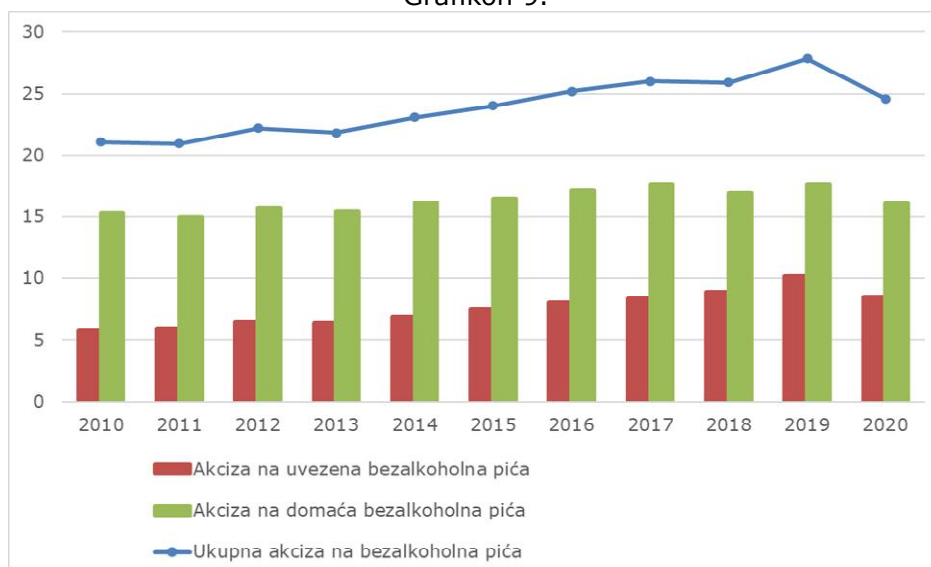
Poređenje nominalne kvartalne naplate prihoda od akciza na vino ukazuju na pozitivan trend u četvrtom kvartalu 2019. i 2020. godine. Međutim, zbog mjera u borbi protiv pandemije, kao što su ograničavanje radnog vremena ugostiteljskih objekata te ograničavanje broja ljudi na privatnim i javnim okupljanjima, ukupni prihodi od akciza na vino u četvrtom kvartalu 2020. godine manji su za 13,8% u odnosu na isti period prethodne godine. Kao rezultat navedenih mjera, najznačajniji pad u naplati ukupnih prihoda od akciza na vino zabilježen je u drugom kvartalu 2020. godine, za 48,2% u odnosu na isti period prethodne godine.

4. Prihodi od akciza na bezalkoholna pića

Bezalkoholna pića²⁶ su akcizni proizvodi koji su predmet oporezivanja i na čiji promet se plaća akciza od 0,10 KM po litru.

Trend kretanja prihoda od akciza na bezalkoholna pića na godišnjem, mjesečnom i kvartalnom nivou predstavljen je grafički. Grafikonom 9 prikazano je kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića u periodu 2010-2020. godina, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno godišnje kretanje ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića, kao i kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 9.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

U ukupnim prihodima od akciza na bezalkoholna pića dvostruko više učestvuju prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića od prihoda od akciza na uvezena bezalkoholna pića.

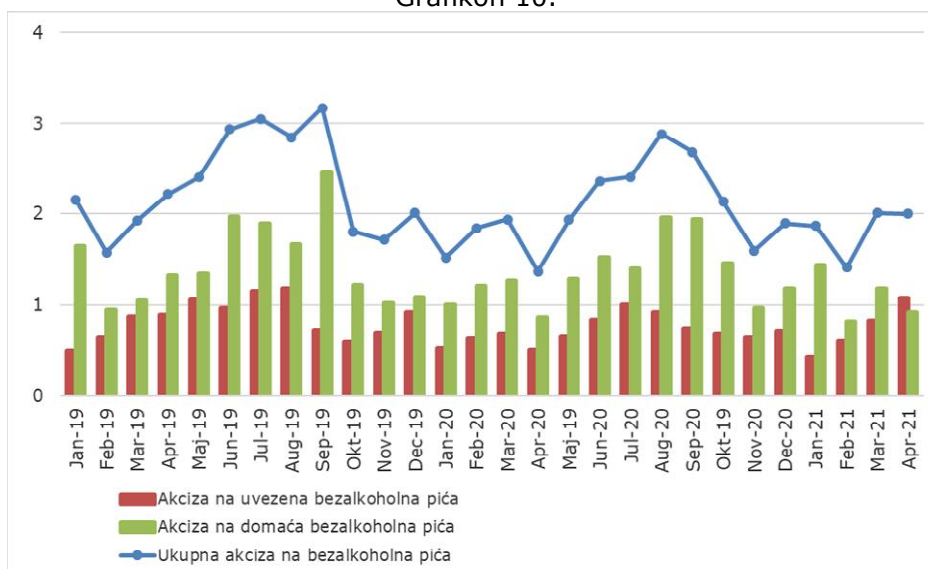
Ukupni prihodi od akciza na bezalkoholna pića u posmatranom desetogodišnjem periodu imaju tendenciju rasta do 2019. godine. U 2020. godini zabilježeno je smanjenje prihoda od akciza na bezalkoholna pića za 11,7% u odnosu na prethodnu godinu kada su ovi prihodi na godišnjem nivou bili najveći u posmatranom vremenskom periodu. Takođe, u 2020. godini zabilježeno je povećanje za 16,5% u odnosu na početni period, odnosno 2010. godinu.

²⁶ U smislu Zakona, bezalkoholnim pićima se smatraju osvježavajuća bezalkoholna pića od voćnog soka, voćne baze, biljnih ekstrakata, žitarica i surutke, umjetna osvježavajuća bezalkoholna pića i niskoenergetska osvježavajuća bezalkoholna pića. Bezalkoholnim pićima se ne smatraju prirodne mineralne, gazirane i negazirane vode, 100% prirodni sokovi od voća i povrća ili sokovi sa udjelom voća i povrća 50% i više bez umjetnih aroma i dodataka. Takođe, sirupi, prašci i pastile namjenjeni za pripremu bezalkoholnih pića razblaživanjem u vodi se ne smatraju bezalkoholnim pićima.

Posmatrajući po komponentama – uvozna i domaća akciza, u 2020. godini prihodi od akciza na uvezena bezalkoholna pića manji su za 16,6%, dok su prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića manji za 8,8% u odnosu na prethodnu godinu, u kojoj su ukupni prihodi od akciza na bezalkoholna pića, kao i prihodi od akciza na bezalkoholna pića za svaku komponentu pojedinačno – uvozna i domaća akciza, najveći u posmatranom periodu. U godini izbijanja pandemije koronavirusa, u kojoj je prva reakcija države bila uvođenje mjera u borbi protiv širenja virusa kao što su zatvaranje granica i otežano kretanje i transport dobara, tendencija potrošača je bila preorijentisana ka domaćem tržištu bezalkoholnih pića, što je rezultiralo značajnim padom prihoda od akciza na uvezena bezalkoholna pića.

Grafikonom 10 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na bezalkoholna pića na mjesečnom nivou za period jan-19 – apr-21, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno mjesečno kretanje ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića, kao i kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 10.

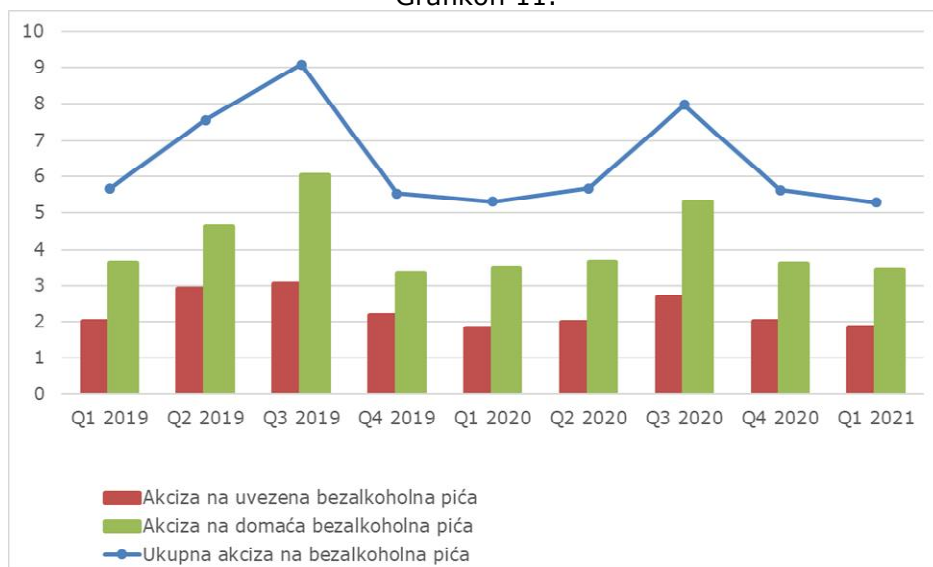

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Poređenja nominalne mjesečne naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića odražavaju trend kretanja i preferencije ponašanja potrošača. Za razliku od alkohola i vina, potrošnja, odnosno konzumacija bezalkoholnih pića, pod snažnim je uticajem sezonskog faktora, te je pozitivan trend naplate ovih prihoda zabilježen u ljetnim mjesecima. Pandemija virusa korona, te mjere uvedene u borbi protiv pandemije, znatno manji uticaj su imale na naplatu prihoda od akciza na bezalkoholna pića od uticaja na naplatu prihoda od akciza na alkohol i vino.

Grafikonom 11 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na bezalkoholna pića na kvartalnom nivou za period Q1-2019 – Q1 2021, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno kvartalno kretanje ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića, kao i kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 11.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Kao i kod mjesečnih podataka, poređenja kvartalne naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića ukazuju na pozitivan trend naplate u trećem kvartalu, a pod uticajem ljetnih mjeseci, odnosno vremenskih uslova u kojima je potrošnja, odnosno konzumacija bezalkoholnih pića na najvišem nivou. Takođe, godina obilježena pojavom pandemije virusa korona, uticala je na naplatu ovih prihoda, te je u trećem kvartalu 2020. godine zabilježen pad naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića za 12,1%, u odnosu na isti period prethodne godine.

5. Prihodi od akciza na pivo

Do izmjena Zakona primjenjivala se jedinstvena stopa akciza na pivo²⁷ od 0,20 KM/l. Izmjenama Zakona, od 01. septembra 2014. godine, BiH je uvela diferencirane stope akcize na pivo. U skladu sa izmjenama, akciza na promet piva plaća se 0,25 KM/l. Izuzetno, proizvođač piva čija je prosječna proizvodnja u prethodne tri godine manja od 400.000 hl, akcizu plaća 0,20 KM/l, kao i uvoznici piva pod uslovom da je pivo nabavljeno od proizvođača čija je prosječna proizvodnja u prethodne tri godine manja od 400,000 hl. Izmjenom Zakona, dotadašnja jedinstvena stopa akcize od 0,20 KM/l, postala je niža stopa.

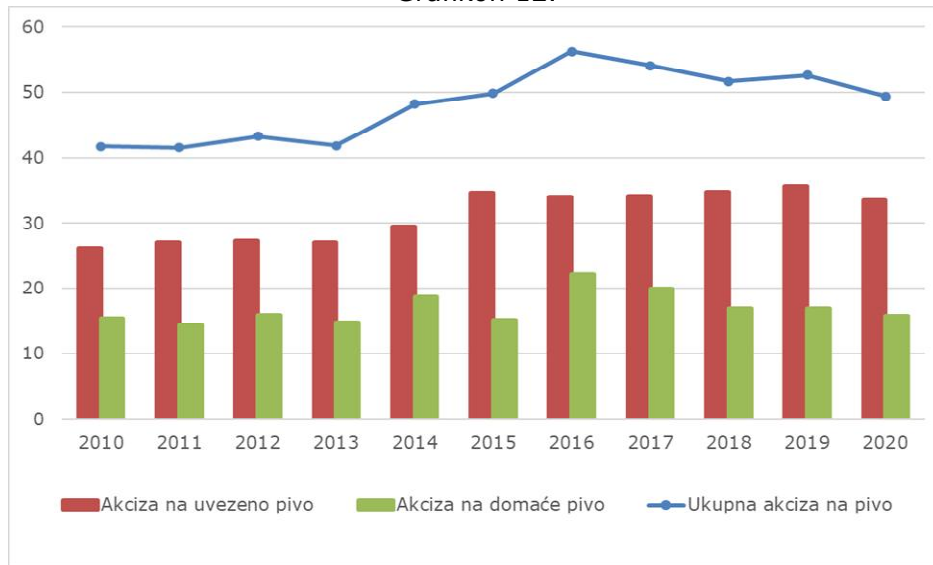
Osnovni cilj izmjene Zakona bio je povoljniji položaj za domaće proizvođače piva, u smislu primjene niže stope na domaća piva, a više stope na uvozna piva. Imajući u vidu zakonski prag godišnje proizvodnje, kao i druge uslove za ostvarenje prava na nižu stopu akcize, neke domaće pivare²⁸ su, širenjem kapaciteta proizvodnje, prešle prag za oporezivanje nižom stopom, što je rezultiralo i rastom prihoda od domaće akcize.

Trend kretanja prihoda od akciza na pivo na godišnjem, mjesečnom i kvartalnom nivou predstavljen je grafički. Grafikonom 12 prikazano je kretanje prihoda na pivo u periodu 2010-2020. godina, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno godišnje kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo, kao i kretanje prihoda od akciza na pivo po komponentama – uvozna i domaća akciza.

²⁷ U smislu Zakona, pivom se smatra osvježavajuće pjenušavo piće dobijeno od vode, ječmenog slada, kvasca, nezaslađenih žitarica i hmelja, bez obzira na koncentraciju ekstrakta u sladu ili koncentraciju alkohola u pivu.

²⁸ Banjalučka pivara.

Grafikon 12.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

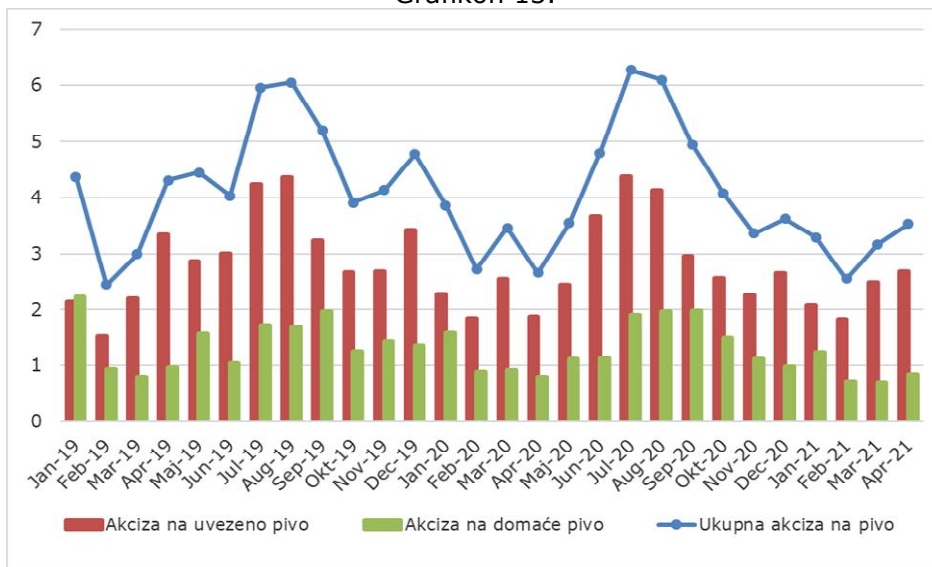
U ukupnim prihodima od akciza na pivo znatno veće je učešće prihoda od akciza na uvezeno pivo od prihoda od akciza na domaće pivo, što ukazuje ne samo na veću preferenciju potrošača u konzumiranju uvoznog piva od konzumiranja piva domaćih proizvođača, već i na uticaj primjene više stope akcize na uvezena piva od 2015. godine.

Ukupni prihodi od akciza na pivo u trogodišnjem periodu 2010-2013. godina imaju trend stagnacije, nakon čega u periodu 2014-2016. godina dolazi do naglog povećanja ovih prihoda, te su u 2016. godini zabilježeni najznačajniji prihodi od akciza na pivo u posmatranom desetogodišnjem periodu. Najveći doprinos povećanju ukupnih prihoda od akciza na pivo u 2016. godini je značajno povećanje prihoda od akciza na domaće pivo koje je veće za 45,5% u odnosu na 2015. godinu. U periodu 2017-2020. godina dolazi do blagog pada prihoda od akciza na domaće pivo, što utiče na pad ukupnih prihoda od akciza na pivo, dok se prihodi od akciza na uvezeno pivo nisu značajno mjenjali u ovom periodu.

U 2020. godini zabilježeno je smanjenje ukupnih prihoda od akciza na pivo za 6,0% u odnosu na prethodnu godinu, smanjenje za 12,1% u odnosu na 2016. godinu kada su ovi prihodi bili najznačajniji, te povećanje za 18,4% u odnosu na početni period, odnosno 2010. godinu. Posmatrajući po komponentama – uvozna i domaća akciza, u 2020. godini prihodi od akciza na uvezeno pivo manji su za 5,9%, dok su prihodi od akciza na domaće pivo manji za 6,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikonom 13 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na pivo na mjesečnom nivou za period jan-19 – apr-21, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno mjesečno kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo, kao i kretanje prihoda od akciza na pivo po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 13.

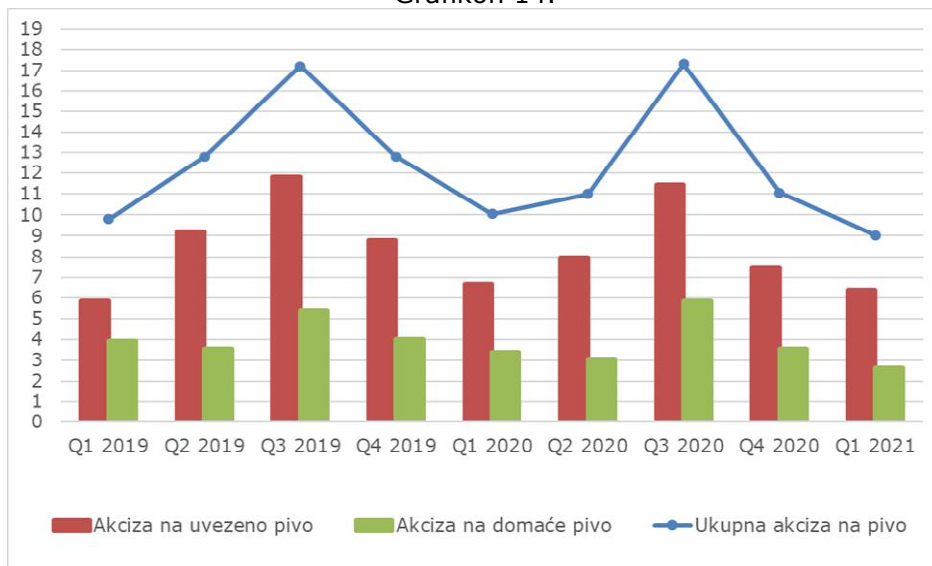

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Kao i kod prihoda od akciza na bezalkoholna pića, faktor sezone ima značajan uticaj na potrošnju, odnosno konzumaciju piva, te je pozitivan trend naplate ovih prihoda zabilježen u ljetnim mjesecima. Pandemija virusa korona, te mjere uvedene u borbi protiv pandemije u manjoj mjeri su uticale na naplatu prihoda od akciza na pivo. Analizirajući uticaj pandemije na naplatu ukupnih prihoda od akciza na pivo, primjetan je negativan trend, te je u aprilu 2020. godine naplaćeno 38,2% manje, a u maju 2020. godine 20,1% manje ukupnih prihoda od akciza na pivo u odnosu na isti period prethodne godine.

Grafikonom 14 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na pivo na kvartalnom nivou za period Q1 2019 – Q1 2021, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno kvartalno kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo, kao i kretanje prihoda od akciza na pivo po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 14.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Kao i kod mjesečnih podataka, poređenja nominalne kvartalne naplate ukupnih prihoda od akciza na pivo ukazuju na pozitivan trend naplate u trećem kvartalu, u vrijeme ljetnih mjeseci kada je potrošnja, odnosno konzumacija piva na najvišem nivou. Zbog ranije pomenutih mjera u borbi protiv pandemije virusa korona, zabilježen je pad ukupnih prihoda od akciza na pivo u drugom kvartalu 2020. godine za 13,9% u odnosu na drugi kvartal prethodne godine koja nije bila obilježena pandemijom. Pad je zabilježen u kvartalu u kojem su pomenute mjere bile najrigoroznije, te su mjere kao što je ograničavanje i prestanak rada ugostiteljskih objekata, zabrana i ograničavanje kretanja i okupljanja, značajno uticale na naplatu navedenih prihoda.

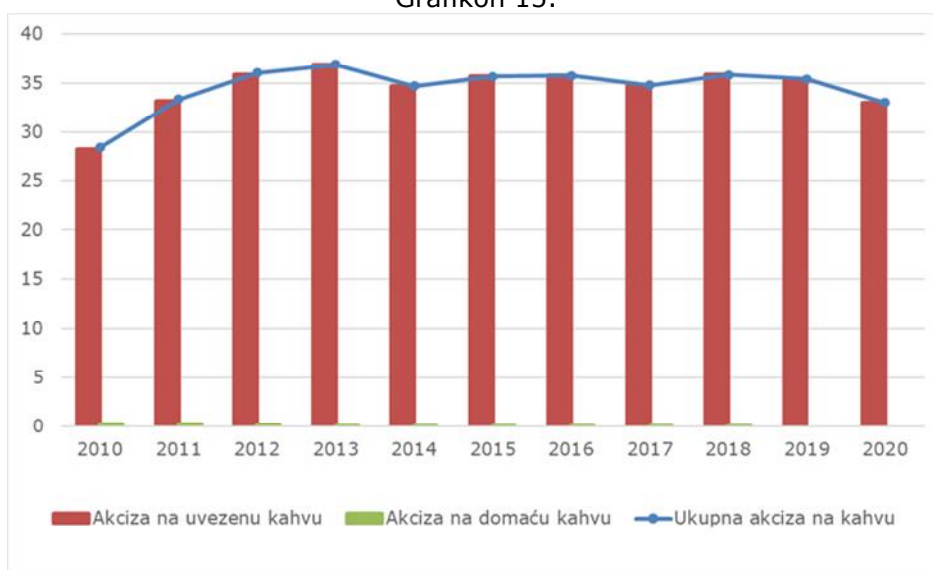
6. Prihodi od akciza na kahvu

Akciza na kahvu²⁹ plaća se prilikom uvoza po kilogramu, i to za:

- sirovu kahvu 1,50 KM
- prženu kahvu (u zrnu ili mljevena) 3,00 KM
- ljuske i opne pržene kahve i ostale proizvode od kahve 3,50 KM

Trend kretanja prihoda od akciza na kahvu na godišnjem, mjesečnom i kvartalnom nivou predstavljen je grafički. Grafikonom 15 prikazano je kretanje prihoda od akciza na kahvu u periodu 2010-2020. godina, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno kretanje ukupnih prihoda od akciza na kahvu, kao i kretanje prihoda od akciza na kahvu po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Grafikon 15.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

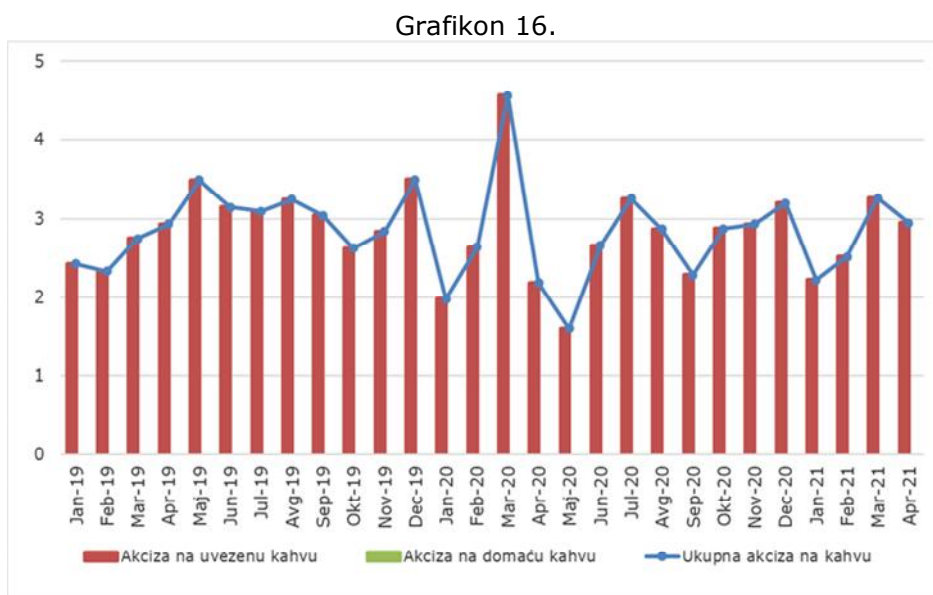
Iz prikazanih podataka vidi se da u ukupnim prihodima od akciza na kahvu dominiraju prihodi od akciza na uvezenu kahvu, koji u 2019. i 2020. godini učestvuju u stopostotnom iznosu, dok u periodu 2010-2018. godina prihodi od akciza na domaću kahvu imaju zanemariv udio u ukupnim prihodima od akciza na kahvu.

²⁹ U smislu Zakona, kafa je akcizni proizvod koji je predmet oporezivanja. Kafom se smatra sirova kafa (sa ili bez kofeina), pržena kafa (sa ili bez kofeina) u zrnu ili mljevena, ljuske i opne pržene kafe, ostali proizvodi od kafe koji u sebi sadrže 50% i više kafe. Akciza na kafu plaća se za jedan kilogram neto težine kafe. Ako se kafa stavlja u promet u pakovanjima različitim od jednog kilograma, akciza se plaća proporcionalno količini kafe u pakovanju.

Razlog za dominaciju uvozne akcize u strukturi naplaćenih akciza na kahvu je taj što se, u skladu sa važećim Zakonom, akciza plaća isključivo prilikom prekograničnog saobraćaja, odnosno prilikom uvoza, dok se akciza na kahvu u zemlji ne plaća.

U 2020. godini zabilježen je značajan pad ukupnih prihoda od akciza na kahvu u odnosu na prethodnu godinu, za 6,7%. Posmatrajući trend kretanja ovih prihoda kroz vremensku seriju prikazanu grafikonom 15 evidentan je galopirajući rast ukupnih prihoda od akciza na kahvu u period 2010-2013. godina, nakon čega naplata ovih prihoda u 2014. godini opada. U periodu 2014-2019. godina, trend kretanja ukupnih prihoda od akciza na kahvu nije se značajnije mijenjao, nako čega u 2020. godini naglo opada. U odnosu na 2013. godinu kada je naplata ovih prihoda bila najznačajnija, u 2020. godini je zabilježen pad od 10,5%.

Grafikonom 16 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na kahvu na mjesečnom nivou za period jan-19 – apr-21, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno kretanje ukupnih prihoda od akciza na kahvu, kao i kretanje prihoda od akciza na kahvu po komponentama – uvozna i domaća akciza.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

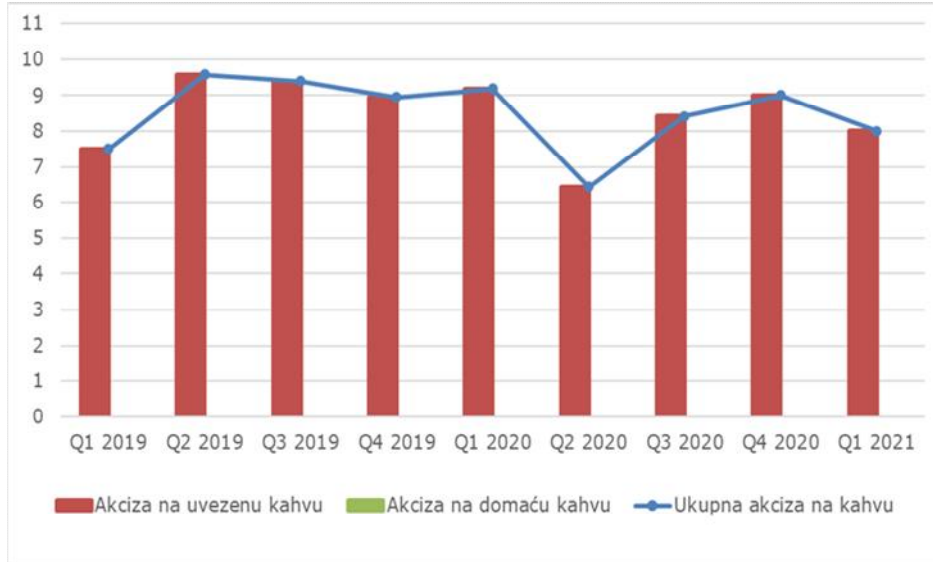
Trend kretanja mjesečne naplate ukupnih prihoda od akciza na kahvu u periodu jan-19 – apr-21 je fluktuirajući sa posebnim oscilacijama u periodu mar-20 – maj-20. Iz podataka prikazanih grafikonom 16 dolazi se do saznanja da je naplata navedenih prihoda u posmatranom vremenskom periodu bila najviša u martu 2020. godine, što se može povezati sa padom cijena na svjetskom tržištu kahve kao reakcijom tržišta na širenje pandemije.

Tokom trajanja uvedenih najrigoroznijih mjera u zemlji, prodaja kahve u ugostiteljskim objektima značajno je opala, što je direktno uticalo na smanjenje prihoda od akciza na kahvu u aprilu i maju 2020. godine. Tako je, u martu 2020. godine naplata ukupnih prihoda od akciza na kahvu bila veća za 66,2% u odnosu na isti mjesec prethodne godine, dok je naplata ovih prihoda u aprilu 2020. godine bila manja za 25,7%, a u maju 2020. godine za 54,2% u odnosu na isti period prethodne godine. Istovremeno, u maju 2020. godine je zabilježena najniža naplata ukupnih prihoda od akciza na kahvu na mjesečnom nivou u posmatranom vremenskom periodu.

Grafikonom 17 prikazan je trend kretanja prihoda od akciza na kahvu na kvartalnom nivou za period Q1 2019 – Q1 2021, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Grafikonom je predstavljeno

kretanje ukupnih prihoda od akciza na kahvu, kao i kretanje prihoda od akciza na kahvu po komponentama – uvezna i domaća akciza.

Grafikon 17.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Poređenja nominalne kvartalne naplate ukupnih prihoda od akciza na kahvu, pružajući podatke o naplati ukupnih prihoda na kahvu na kvartalnom nivou, prikazuju najnižu naplatu u prvom kvartalu 2019. i 2021. godine. Prvi kvartal 2020. godine predstavlja izuzetak, s obzirom na najveću naplatu ovih prihoda u martu te godine. Najznačajniji pad ukupnih prihoda od akciza na kahvu na kvartalnom nivou zabilježen u drugom kvartalu 2020. godine je 32,7% u odnosu na drugi kvartal prethodne godine. Uzrok pada ukupnih prihoda od akciza na kahvu u ovom periodu nalazi se u uvođenju mjera u borbi protiv pandemije.